

Motto:
*Dacă un păgân se apropie de tine
și îți cere să-i arăți credința ta,
du-l în biserică să privească imaginile sfinte.*
Sf. Ioan Damaschin

INTRODUCERE

Alături de arhitectură și în completarea acesteia, fresca este una dintre cele mai durabile și spectaculoase manifestări ale artei medievale din zona noastră. Similar altor reprezentări artistice din evul mediu, fresca reflectă din plin înclinația omului medieval pentru culoare și simbol. Monumentele din acea perioadă, ale căror caracteristici arhitecturale sunt astăzi evidențiate prin culori neutre, pale, erau altădată integral acoperite cu o gamă largă de reprezentări simbolice, scene alegorice, motive geometrice sau vegetale, toate asamblate într-un mozaic de culori vii, captivante. Tendența spre desăvârșire a operei artistice se manifestă cu predilecție în arta ecclaziastică și transformă biserica, locul de întâlnire între om și Divinitate, într-o îmbinare perfectă dintre creativitate și corectitudine doctrinară. Într-adevăr, rolul imaginii de cult se extinde cu mult dincolo de satisfacerea simțului estetic al privitorului, reprezentând, pentru iliteratul om medieval, cel mai la îndemână mijloc de însușire a perceptelor și dogmelor creștine. Folosind simbolurile, de multe ori de o duritate care nu lasă loc reinterpretării, atritivele, mai rar inscripțiile de identificare, omul evului mediu își împodobește biserică cu capitole întregi din Vechiul sau Noul Testament, din Viețile Sfintilor, cu reprezentări picturale ale celor mai complexe norme dogmatice. Nu doar istoria artei are astfel de câștigat din analiza picturilor murale medievale, ci și istoria religiei, a mentalităților, investigarea culturii materiale și a simbolismului evului mediu.

Modificările de structură, zugrăvitul periodic al bisericii, și mai ales amplele transformări aduse în secolul al XVI-lea de

Reforma religioasă, care respingea categoric imaginea religioasă au dus în multe cazuri la distrugerea picturilor originale ale edificiului de cult. Există însă multe excepții fericite, în care s-a preferat suprapunerea noilor straturi de zugrăveală sau pictură peste cele vechi, păstrând astfel intactă fresca medievală. În astfel de cazuri, specialiștii în cercetare de parament și restaurare de frescă pot readuce la lumină pictura murală originală și, conservând-o prin mijloace moderne, să o restituie patrimoniului zonal.

În ciuda intensificării recente a cercetărilor de parament în edificiile de cult de origine medievală din zonă, până acum a fost descoperită o singură frescă medievală în județul Satu Mare, la biserică din Berea. În schimb, în județul vecin din Ungaria (Szabolcs-Szatmar-Bereg) există nu mai puțin de 23 de edificii de cult care păstrează picturi murale din evul mediu, majoritatea scoase la iveală în ultimele decenii. Densitatea frescelor medievale în zona limitrofă a Sătmărelui, atât cea românească sau maghiară, cât chiar și cea ucraineană, reflectă extinderea reală a acestor valori patrimoniale și oferă șanse mari unor noi descoperiri pe teritoriul județului Satu Mare.

De curând, proiectul Patrimonium, finanțat prin Programul de Colaborare Transfrontalieră Ungaria-România 2007-2013 și implementat în comun de Muzeul Județean Satu Mare și Direcția Muzeelor din Județul Szabolcs-Szatmar-Bereg a oferit șansa extinderii cercetărilor de parament, conservării și restaurării de pictură murală în două biserici din zonă. La Berea

BEVEZETŐ

(județul Satu Mare), cercetătorii au scos la iveală un strat de frescă mai timpuriu decât cel cunoscut până la ora actuală, asigurând în același timp, prin lucrări de conservare, condițiile optime de păstrare a noii picturi murale. Investigațiile de parament de la Baktaloranthaza (județul Szabolcs-Szatmár-Bereg) s-au concretizat în dezvelirea frescei distribuită fragmentar pe întreaga suprafață a sanctuarului, la conservarea și restaurarea acesteia. În afară de cele două biserici menționate, care, în virtutea noilor descoperiri, ocupă un loc central în volumul de față, publicația mai cuprinde o selecție a celor mai complete fresce medievale din județul Szabolcs-Szatmár-Bereg. Elementul de bază al prezentării îl constituie imaginea, singura în măsură să releve adevărata valoare a acestui tip de manifestare artistică. Textele succinte care însoțesc monumentele incluse în volum realizează o introducere în istoria așezării și a bisericii, o descriere și o scurtă interpretare a reprezentărilor picturale, pe baza informațiilor oferite de specialiști, cercetători de parament și restauratori, cei care au restituit fresca medievală patrimoniului nostru comun.

Az épített örökség mellett és ennek kiegészítéseként a freskók a középkor művészeti örző hagyaték leglátványosabb megnyilvánulásai vidékünkön. A falfestészet akárcsak a középkor többi művészete, teljes mértékben kifejezi a kor emberének a színek és szimbólumok iránti vonzalmát. Az akkor idők műemlékeit ma a semleges, elmosódott színek jellemzik, ám annak idején, teljesen beborították a jelképek, az allegorikus jelenetek, a geometriai formák és a növényi motívumok sokasága, mindez egy mozaikszerű ábrázolásba elhelyezve. A tökéletes műremek megalkotásának a vágya főleg az egyházi művészettel nyilvánult meg, a templomokat kreativitással és a tanok hű követésével olyan hellé alakítja ahol az ember találkozhat a Mindenhatóval. Valóban, a vallási kép túllép nézõje esztétikai igényeinek a kiszolgálásán, az írástudatlan középkori ember számára ez volt a legkézenfekvõbb mód a kereszteny hit és tanítás megértésére és befogadására. A középkori ember temploma falára festette az Ó vagy az Új testamentum egy-egy fejezetét, a szentek életét attribútumakkal, ritkábban feliratokkal, a dogma előírásait hűen követve, a szimbólumokat olyan meghatározó erővel használja, hogy azt ne lehessen félremagyarázni. A középkori falfestmények vizsgálatával nemcsak a művészettörténet nyer hanem a valástörténet, a mentalitástörténet és az anyagi kultúra, valamint a középkor szimbolizmuskájának kutatása is.

Az épületeken végzett szerkezeti változtatások, festésük időszakos felújítása, de leginkább a 16. századi vallási reform, amelyik kategorikusan elutasította a hit képi megjelenítését,

Mottó:
Ha egy pogány közeledik hozzád és kéri, hogy mutasd meg a te hitedet, vidd őt a templomba, hogy lássa a szent képeket.
Damaszkuszi Szent János

mind a templomok eredeti festményeinek a megsemmisüléséhez vezetett. Szerencsére akadnak örömteli kivételek is, amikor az új festészetreget a régire vitték fel, megőrizve ezáltal az eredeti középkori freskót. Ilyen esetekben a falkutató és freskórestaurátor szakemberek újra napvilágra hozhatják az eredeti falfestményt, korszerű módszerekkel állagmegőrzési beavatkozásokat végezhetnek, miáltal visszakerülhet a mű a vidék kulturális örökségebe.

Annak ellenére, hogy felerősödtek a falkutatások a környék középkori templomaiban, Szatmár megye területén mind ezidáig csak egy középkori freskót találtunk, Berén. A szomszédos Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nem kevesebb mint 23 templom őriz középkori falfestményt, többségüköt az utóbbi tíz évben tárta fel. A nagyszámú középkori freskó, amit Szatmár megye szomszédos területein, úgy a román oldalon, mint a magyaron, sőt még az ukrainai részen is felfedeztek, azt a reményt kelti bennünk, hogy Szatmár megye területén is előkerülhetnek még újabbak.

Legújabban, a Patrimonium projekt keretein belül, amit a Magyarország-România 2007-2013 határon átívelő együttműködési program finanszírozásában, a Szatmár Megyei Múzeum és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatóság közösen bonyolított, lehetőség nyílt arra, hogy kiterjesszük a falkutatást, az állagmegőrzési beavatkozásokat, és restaurálást is végezzünk két környékbeli templomnál. Berén (Szatmár megye) a kutatók felszinre hoztak egy, az eddig ismerteknél

régebbi freskóréteget, ugyanakkor szakértő beavatkozás-sal optimális feltételeket teremtettek az új falfestményréteg fennmaradására. A baktalórántházi (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) falkutatások a szentély falának egyes részeit beborító freskók feltárasára, állagmegőrzésére és restaurálására összpontosultak. A kiadvány központi téma-jául szolgáló említett két templom mellett, válogatásunkban szerepel még számos, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén feltárt nagyobb felületű középkori freskó is. A bemutatás alapelve a képi megjelenítés, ami ez esetben a művészeti kifejezés minőségének egyedi mértékadója. A kötetben megjelenő műemlékekkel kísérő rövid szövegek megpróbálják bemutatni a település és a templom történetét, röviden leírják a falfestményt és a képekhez is magyarázatokat nyújtanak. Mindezt a falkutatást végző szakemberek, és restaurátorok információi alapján, akik a középkori falfestményeket újra mindannyiunk közös kultúrkincsévé tették.

Motto:
*If a pagan approaches you and asks you
to show him your faith, take him to the church
and show him the sacred images.*
St. John of Damascus

FOREWORD

The Fresco, associated with architecture and complementing it, is one of the most lasting and spectacular manifestations of the medieval art in our area. The fresco, like other artistic representations of the medieval age, fully reflects the disposition of the medieval man to color and symbol. The monuments of that period, the architectural features of which are now highlighted through neutral, pale colors, were once fully covered by a wide range of symbolic representation, allegorical scenes, geometrical or vegetable motifs, all assembled into a mosaic of bright, vibrant colors. The tendency of the artistic work towards perfection was manifested mainly in the ecclesiastical art, transforming the church, the meeting place between Man and Divinity, into a perfect combination of creativity and doctrinaire fairness.

Indeed, the role of the religious image extends far beyond gratifying the viewer's aesthetic sense, representing, for the un-literate medieval man, the most convenient means of learning the Christian precepts and dogmas. The medieval man adorned his church with whole chapters of the Old or the New Testament, with the Lives of the Saints, with pictorial representations of the most complex dogmatic rules using symbols -often of a hardness that leaves no room for reinterpretation- attributes and more rarely identification markings. Thus, the history of arts together with the history of religion, the history of mentalities, the material culture and the medieval symbolism investigation gain from the analysis of such medieval murals.

The modifications of structure, the periodic painting of the church and, most of all, the extensive alterations produced by the religious reform of the 16th century that categorically rejected the religious image, brought about, in many cases, the destruction of the original paintings of the religious edifice. There are, however, many happy exceptions when they preferred to overlap the new layers of paint over the old ones, thus preserving the medieval fresco intact. In such cases, the specialists in parament research and fresco restoration can bring to light the original mural painting and, by means of modern preservation techniques, they can return it to the local heritage.

So far, it is only one medieval fresco that has been discovered in Satu Mare County, in the Church of Berea, despite the recent intensification of the parament research in the medieval religious buildings of the area. Instead, the neighboring county of Hungary (Szabolcs-Szatmár-Bereg) has no less than 23 religious edifices that preserve medieval murals, mostly revealed during recent decades. The density of the medieval frescoes in the bordering area of Satu Mare, both Romanian and Hungarian, even in the Ukrainian one, reflects the real expansion of these heritage values and provide greater opportunities for new discoveries on the territory of Satu Mare County.

Recently, the Project *Patrimonium*, financed through the *Programme for Cross-Border Cooperation, Hungary-Romania 2007-2013* and jointly implemented by the Museum of Satu Mare

County and the Museum of Szabolcs-Szatmár-Bereg County, has provided a chance to extend the parament research and to preserve and restore the murals in two churches of this area. At Berea (Satu Mare County), the researchers have uncovered a layer of fresco earlier than the one known so far, while ensuring, through conservation works, optimum conditions for the preserving of the new mural. The parament investigations of Baktaloranthaza (Szabolcs-Szatmár-Bereg County) have resulted in the uncovering of the fresco distributed fragmentarily throughout the entire area of the sanctuary, as well as in its conservation and restoration.

In addition to the two above-mentioned churches that occupy a central place in the herein volume, due to the recent discoveries, the publication also includes a selection of the most complete medieval frescoes in Szabolcs-Szatmár-Bereg County. The presentation focuses on the image, as the only means able to reveal the true value of this type of artistic expression. The brief texts accompanying the monuments presented in the volume acquaint the reader with the history of the place and of the church and provide a brief description and interpretation of the pictorial representations, based on the information provided by the specialists, the parament researchers and the restorers who have managed to return the medieval fresco to our common cultural heritage.

BAKTALORANTHAZA

Baktaloranthaza s-a format prin unificarea satelor Nyirbakta și Loranthaza în anul 1931. Primele informații privind satul Loranthaza provin abia din secolul al XVI-lea. În schimb, documentele scrise menționează așezarea Nyirbakta încă începând cu anul 1271. Biserica satului datează din cea de a doua jumătate a secolului al XIII-lea, când avea hramul Sf. Andrei. De-a lungul timpului, edificiul de cult a trecut prin mai multe transformări radicale: în anul 1519, conform inscripției de pe portalul ușii de intrare, nava a fost largită spre vest, iar la finalul secolului al XVI-lea sau începutul celui următor a fost construit turnul adosat pe latura de vest a navei. Cercetările de parament la biserică romano-catolică din Baktaloranthaza au debutat în anul 2009, fiind finalizate la nivelul sanctuarului prin proiectul Patrimonium, finanțat prin Programul de Colaborare Transfrontalieră Ungaria-România 2007-2013 și implementat în comun de Muzeul Județean Satu Mare și Direcția Muzeelor din Județul Szabolcs-Szatmar-Bereg. Ca urmare a acestor investigații, fragmentele de frescă datând de la sfârșitul secolului al XIV-lea, răspândite pe întreaga suprafață a sanctuarului au fost scoase la iveală, conservate și restaurate de specialiști. În centrul peretelui de est al sanctuarului este reprezentată, în manieră clasică, scena Răstignirii Domnului. La picioarele crucii este redată imaginea Fecioarei Maria rugându-se și a Sf. Apostol Ioan, înăuntră în mâini o carte. În partea dreaptă a acestei reprezentări a fost descoperită o frescă înfățișând-o pe Sf. Elisabeta de Ungaria îngrijind un bolnav. Sfânta este reprezentată în veșmintă specific elitei nobile, corespunzătoare rangului social ocupat în timpul vieții, însotită și ajutată de slujitoarea sa. Pe tavanul sanctuarului, în două mandorle sunt reprezentate Sf. Fecioară cu Pruncul și Iisus Pantocrator.

BAKTALÓRÁNTHÁZA

Baktalórántháza két falunak Nyírbaktának és Lórántházának az egyesüléséből jött létre 1931-ben. Míg Lórántházáról csak a 15. századból vannak az első adataink, addig Nyírbaktát már 1271-ben említi az írott források. A falu temploma a 13. századból származik, akkor Szent András volt a védőszentje. Az évszázadok során a templom több átalakításon is keresztülmennet: 1519-ben, a bejáratú ajtó fölött felirat szerint, a hajót nyugati irányba kibővítették, a 17. század végén, esetleg a rákövetkező elején pedig felépítették hajója nyugati falához csatolt tornyát. A baktalórántházi római katolikus templomban 2009-ben kezdődtek el a falkutatások. A szentély teljes falfeletének a kutatására a Patrimonium projekt keretein belül került sor, amit a Magyarország-România 2007-2013 határon átívelő együttműködési program finanszírozásában a Szatmár Megyei Múzeum és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumi Igazgatóság közösen bonyolít. A feltárásnak köszönhetően sikerült felszínre hozni, konzerválni és restaurálni a 14. századi falfestményt, amely egykor a templom szentélyének az egész felületét beborította. A szentély keleti falának középpontjában a Keresztfeszítés jelenetét örökítették meg klasszicista stílusban. A kereszt lábánál Szűz Mária imádkozik, János apostol pedig kezében könyvet tartva áll. A jelenet jobb oldalán Árpádházi Szent Erzsébetet ábrázolják amint egy beteget ápol. A szentet a felsőbb nemesi körök jellegzetes öltözékében jelenítik meg, életében elfoglalt rangjának megfelelően szolgálólánya kíséri és segíti. A szentély mennyezetén két mandorlában jelenik meg a Szűzanya a gyermekkel és a Pantokrátör Jézus ábrázolása.

BAKTALORANTHAZA

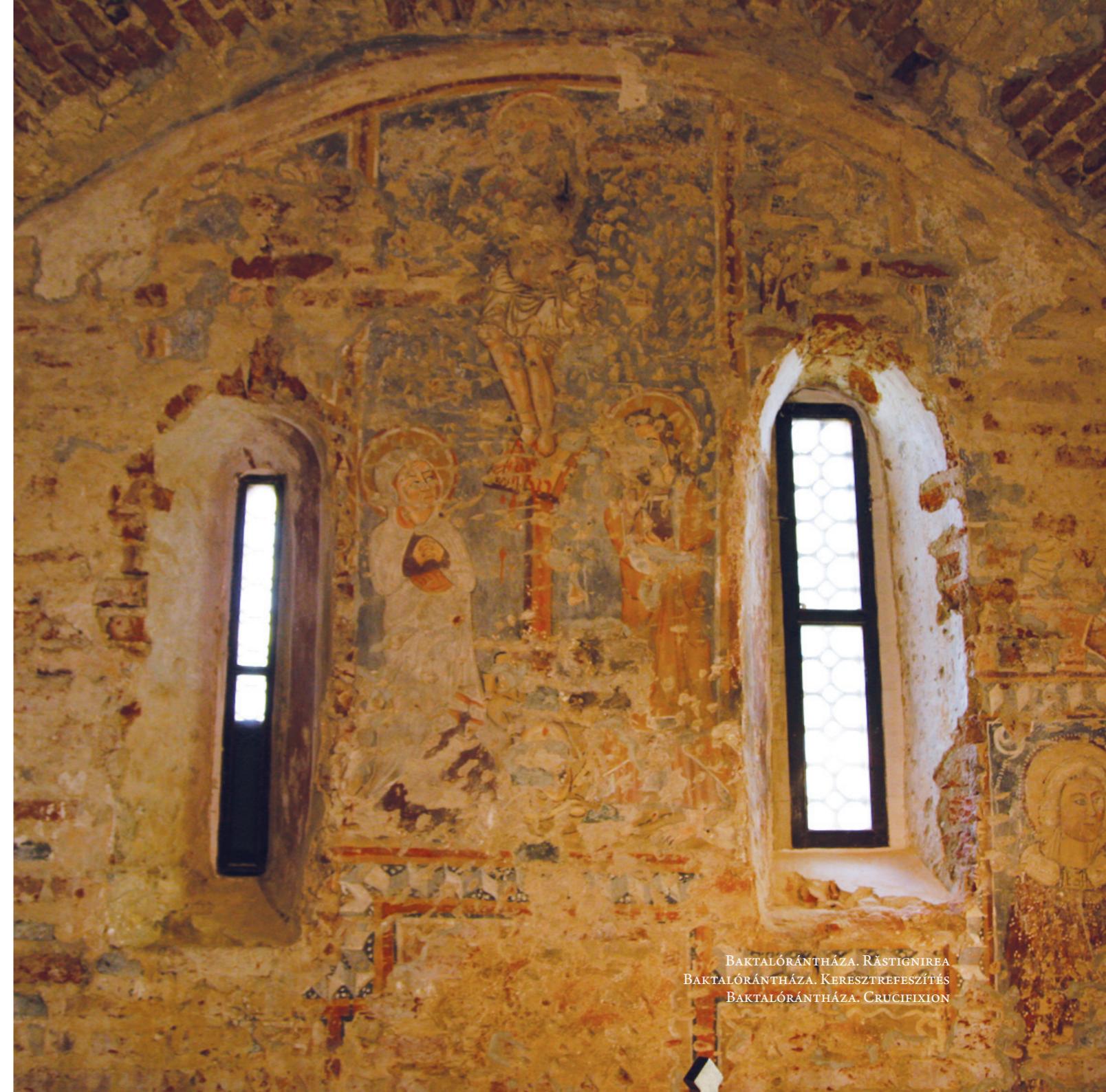
Baktaloranthaza was set up through the merging of Loranthaza and Nyirbakta villages, in 1931. The first information on Loranthaza village is dated only in the 16th century, while the settlement of Nyirbakta is recorded in the written documents of 1271. The church of the village is dated to the second half of the 13th century, when it used to be dedicated to St. Andrew. Over time, the worship building underwent several radical changes: according to the inscription on the entrance portal, the nave was extended westwards in 1519 and the tower added on the west side of the nave was built at the end of the 16th century or at the beginning of the following century. The parament researches in the Roman-Catholic church of Baktaloranthaza started in 2009, the ones performed at the sanctuary being completed thanks to the Patrimonium Project, funded through the Programme for Cross Border Cooperation, Hungary-Romania, 2007-2013 and jointly implemented by the Museum of Satu Mare County and the Museum of Szabolcs-Szatmar-Bereg County. Fragments of fresco dated to the 14th century, spread over the entire surface of the sanctuary, have been uncovered, preserved and restored by specialists during such research works. In a classical style, the Crucifixion scene is represented in the center of the east wall of the sanctuary. The image of Virgin Mary praying and that of St. John the Apostle, holding a book, are depicted at the bottom of the cross. A fresco of St. Elizabeth of Hungary caring for a sick patient was discovered to the right of this representation. The Saint is represented in robes specific to the noble elite, corresponding to the social rank held during her life, accompanied and helped by her servant. The sanctuary ceiling depicts the images of Virgin Mary with the Child and Christ Pantocrator, each in a mandorla.

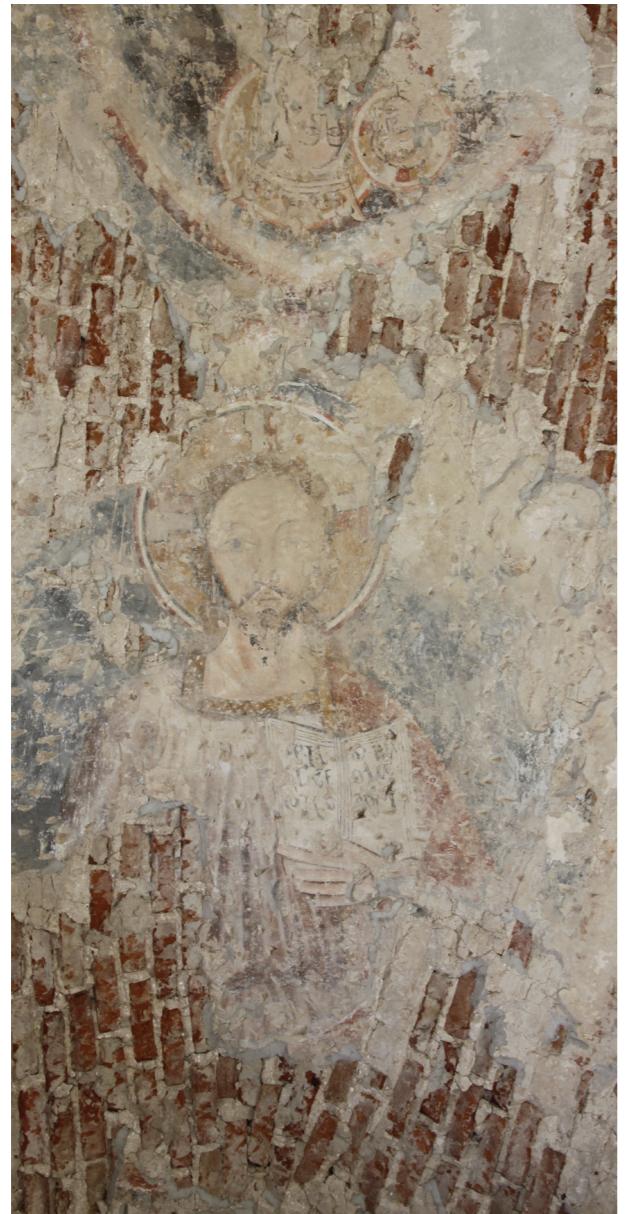
BAKTALÓRÁNTHÁZA.
REPREZENTAREA SF. ELISABETA DE UNGARIA. DETALIU
BAKTALÓRÁNTHÁZA. ÁRPÁDHÁZI SZENT ERZSÉBET. RÉSZLET
BAKTALÓRÁNTHÁZA. ST. ELISABETH OF HUNGARY. DETAIL

BAKTALÓRÁNTHÁZA. REPREZENTAREA SF. ELISABETA
BAKTALÓRÁNTHÁZA. ÁRPÁDHÁZI SZENT ERZSÉBET
BAKTALÓRÁNTHÁZA. ST. ELISABETH OF HUNGARY

BAKTALÓRÁNTHÁZA. RĂSTIGNIREA
BAKTALÓRÁNTHÁZA. KERESZTREFESZITÉS
BAKTALÓRÁNTHÁZA. CRUCIFIXION

BAKTALÓRÁNTHÁZA. ISUS PANTOCRATOR
BAKTALÓRÁNTHÁZA. PANTOKRÁTOR KRISZTUS
BAKTALÓRÁNTHÁZA. CHRIST PANTOCRATOR

BAKTALÓRÁNTHÁZA. SANCTUARUL
BAKTALÓRÁNTHÁZA. SZENTÉLY
BAKTALÓRÁNTHÁZA. THE SANCTUARY

BAKTALÓRÁNTHÁZA. FECIOARA CU PRUNCUL. DETALIU
BAKTALÓRÁNTHÁZA. SZÜZ MÁRIA A GYEREK KRISZTUSSAL
BAKTALÓRÁNTHÁZA. VIRGIN MARY AND CHILD. DETAIL

BEREA

Satul Berea a fost menționat pentru prima dată în documente în anul 1204. După ce a trecut prin mâinile mai multor familii nobiliare, așezarea ajunge în secolul al XV-lea în posesia familiei Karolyi, care rămân proprietari săi stabili până în perioada modernă. Prima fază a bisericii actuale datează din secolul al XIII-lea sau chiar de la finalul secolului al XII-lea, însă modificările radicale din secolul al XVIII-lea au conferit edificiului un aspect modern, cu trăsături medievale greu de depistat. Existența picturii murale de pe peretele nordic al navei a fost semnalată de cercetările din anul 1993, iar conservarea celor două fragmente de frescă a fost realizată un deceniu mai târziu, în anul 2003. Stratul pictural mai timpuriu, datând din secolul al XV-lea, conține reprezentarea Maicii Ocrotitoare: Sf. Fecioară are mâinile împreunate ca pentru rugăciune, iar sub mantia de pe umerii săi, susținută de doi îngeri, sunt reprezentate mai multe personaje umane rugându-se în genunchi. Mantia simbolizează, în astfel de imagini, protecția oferită celor care își pun nădejdea în sprijinul Fecioarei. Vestimentația personajelor de la picioarele Maicii Domnului este specifică epocii de realizare a frescei și indică apartenența acestora la straturi sociale diverse. Stratul mai târziu de frescă, realizat în secolul al XVIII-lea, marchează printr-o inscripție lusrăriile de renovare finalizează în anul 1766. Cele mai recente cercetări de parament, efectuate în anul 2010, au scos la iveală fragmente din frescă inițială a bisericii, datată în perioada romanică. Situat în partea superioară a picturii gotice, stratul timpuriu de frescă conține reprezentarea lui Isus Hristos în mandorlă, având în dreapta sa Fecioara, iar în stânga probabil pe Sf. Ioan Evanghelistul. Pictura inițială a bisericii era dispusă probabil pe două registre orizontale, din cel inferior păstrându-se până astăzi doar capul unui sfânt neidentificat, cu aureolă.

BERE

Az írott forrásokban Bere 1204-ben volt említve először. Több nemesi család is birtokolta a középkor folyamán, de a 15. században a Károlyi család tulajdonába került és maradt egészen az újkorig. A jelenlegi templomot építésének első fázisa a 12. század végére, vagy a 13. század elejére datálható. A 18. századi gyökeres átalakítások modern formát adtak az épületnek, középkori jellegét ma már nagyon nehéz felfedezni. A falfestmény létezését a hajó északi falán 1993-ban jeleztek a kutatások, a két freskótöredék konzerválására pedig egy évtizeddel később, 2003-ban került sor. Az ekkor felfedezett freskóréteg a 15. században készült és az Oltalmazó Szűzanyát ábrázolja (Köpenyes Mária-ábrázolás): a Szent Szűz kezeit imára kulsolja, vállára vett köpenye alatt pedig, amit két angyal tart, több személy térdre borulva imádkozik. A köpeny ezeken a képeken az oltalmat szimbolizálja, azoknak a védelmét, akik reményeiket a Szűzanyába vetették. A lábainál leboruló személyek öltözete a freskó korának készítésére jellemző, de a viselet azt is elénk tárja, hogy az oltalmat keresők különböző társadalmi rétegekhez tartoztak. A későbbi falfestményt a 18. században készítették, erre utal egy felirat, mely szerint a felújítási munkálatok 1766-ban fejeződtek be. A 2010-ben végzett legújabb falkutatásokat a Szatmár Megyei Múzeum és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatóságának közös Patrimonium elnevezésű projektje tett lehetővé, amit a Magyarország-România 2007-2013 határon átívelő együttműködési alapból finanszírozottak. Ennek során sikerült a templom eredeti, román kori freskójának a részleteit is felszínre hozni. A korai freskóréteg a gótikus freskó fölött helyezkedik el, középen a mandorlás Krisztus alakja, jobbján a Szűzanya, balján pedig Szent János evangelista. A templom eredeti freskója valószínűleg két vízsíntelen elhelyezett regiszterbe volt rendezve, az alsó sorból mára csak egy ismeretlen glóriás szent feje maradt fenn.

BEREA

Berea Village was mentioned in documents for the first time in 1204. The settlement got in the possession of the Karolyi family during the 15th century, after being owned by several noble families. The village has remained under their ownership until the modern times. The first phase of the present church is dated to the 13th century or even to the end of the 12th century. However, the radical modifications underwent during the 18th century gave the building such a modern aspect that the medieval features can hardly be identified. The existence of the mural on the north wall of the nave was reported by the researches carried out in 1993 and the conservation of the two fragments of fresco was achieved a decade later, in 2003. The earlier pictorial layer, dated in the 15th century, contains the representation of the Holy Mother: The Holy Virgin is represented her hands put together, as if in prayer. Under her mantle, held by two angels, several human characters are depicted praying down on their knees. In such scenes, the mantle symbolizes the protection offered to those who confide in the Virgin. The clothes of the characters sitting at the feet of the Virgin are specific for that period of time and they indicate their belonging to different social strata. The later fresco layer, made during the 18th century, contains an inscription mentioning the renovation works completed in 1766. Most recent research works of the parament, conducted in 2010, have revealed fragments of the original fresco of the church, dated to the Romanic period. Located at the top of the Gothic painting, the early fresco layer contains the representation of Jesus Christ in a mandorla, with the Virgin to his right side and, most probably, St. John the Evangelist to his left side. The original painting of the church was probably arranged in two horizontal registers, the lower one preserving till today only the haloed head of an unidentified saint.

?????????????????
?????????????????
?????????????????????

CSARODA

Satul este menționat pentru prima dată în documente în anul 1299, aflându-se în posesia familiei Csarnavodai din neamul Kata. Biserica în pioare și astăzi există probabil deja la acea dată. Este unul dintre puținele edificii de cult din zonă care nu a suferit modificări radicale de-a lungul timpului, păstrând până în zilele noastre chiar și ferestrele și ușile originale. Frescele prezente atât în interiorul, cât și în exteriorul bisericii au fost descoperite în mai multe etape, începând cu anii 1970. Dintre cele trei straturi de frescă, cel mai târziu datează de la jumătatea secolului al XVII-lea, când biserică era utilizată de enoriași protestanți, și constă în motive decorative florale și vegetale. Fresca cea mai timpurie, datând de la finalul secolului al XIII-lea, a fost identificată pe pereții nordic și sudic ai navei și reprezentă chipuri de sfinți. Dacă cei de pe peretele sudic nu au putut fi identificați, pe partea nordică s-au descoperit chipurile Sf. Ioan, a Sf. Petru și Pavel, Sf. Cozma și Damian, Sf. Fecioară și o scenă reprezentând Sf. Familie. Pe arcul de triumf, ca și în sanctuar, fresca a fost realizată în secolul al XIV-lea și îi reprezintă pe cei patru Sf. Părinti ai Bisericii (Ambrozie, Augustin, Ieronim și Grigorie cel Mare). În sanctuar este reprezentat șirul celor 12 apostoli, dintre care doar săse au putut fi identificați cu precizie: Andrei, Ioan, Petru, Toma, Bartolomeu și Simion. Ferestrea deschisă în peretele estic al sanctuarului păstrează, pe cadrele laterale, imaginea Sf. Doroteea și a Sf. Ecaterina din Alexandria, iar în partea superioară o scenă reprezentând Imago Pietatis. Destul de rară în fresca bisericilor medievale din zonă, scena reprezentându-l pe Iisus mort cuprinde de obicei doar bustul gol al Mântuitorului ieșind deasupra sarcofagului. Iisus este reprezentat cu mâinile încrucisate, cu capul căzuț spre stânga privitorului, având pe cap cununa de spini și expunându-și ostentativ rânil patimilor. De origine bizantină, imaginea a cunoscut o mare răspândire între reprezentările devoționale începând cu secolul al XI-

II-lea. Simbolistica reflectă trecerea de la pietatea christiană profund teologică, cu accent pe latura divină a Mântuitorului, la devoțiunea individuală, a omului simplu, care accentuează natura omenească a lui Iisus și încearcă să releve dimensiunea sacrificiului Său prin apel la compasiunea umană.

CSARODA

A falu a Káta nembeli Csarnavodai család birtoka volt, írott forrás először 1299-ben említi. A ma is álló temploma valószínűleg még abból a korból származik. A vidék azon kevés egyházi épülete közé tartozik, amelyik nem ment át gyökeres átépítésen, és így mind a mai napig őri eredeti ajtót és ablakait is. Belső, illetve külső falfestményeit 1970 óta több ciklusban tárták fel. A háromrétegű falfestmény legfelső rétege a 17. századból származik, amikor a templomot a reformátusok használják, és virág, illetve növényi motívumok jellemzik. A legkorábbi freskót a hajó északi és déli falán azonosították, ez a 13. század végéről származik és szenteket ábrázol. A déli fal alakjait nem sikerült azonosítani, az északi falon Szent János, Szent Péter és Pál, Szent Kozma és Damján, Szűz Mária és egy Mettercia (Szent Anna, Szűz Mária és a gyerek Jézus) ábrázolások láthatók. A diadalíven és a szentélyben talált freskók a 14. században készültek, és a négy egyházatyt ábrázolja (Szent Ambrust, Szent Ágostont, Szent Jeromost és Nagy Szent Gergelyt). A szentélyben a 12 apostol látható, akik közül hatot lehet minden kétséget kizárában azonosítani: Andrást, Jánost, Pétert, Tamást, Bertalant és Simont. A szentély keleti falán vágtott ablak oldalkeretein Szent Dorottya és Alexandriai Szent Katalin alakja tűnik fel, felső részén pedig a halott Krisztust (Imago Pietatis) örökítette meg a mester. Igen ritka jelenet a környék középkori templomainak freskóin, általában csak Jézus meztelen felsőtestét ábrázolja, amint kiemelkedik koporsóból. A Megváltót fején töviskoszorúval, sebeit tüntetően

kiemelve, keresztbé tett kézzel és a szemlélő felől nézve baloldalra ejtett fejjel ábrázolta a festő. A bizánci eredetű áhítatábrázolás széles körben elterjedt a 13. századdal kezdődően. A megjelenítés szimbolikája az átmenetet ábrázolja a teológiai megközelítés (amelyik a krisztusi szenvédést a Megváltó isteni oldaláról mutatja meg) és az egyszerű ember áhítata között (ez Jézus emberi mivoltára teszi a hangsúlyt), ami Krisztus áldozatának nagyságát az emberi együttérzést felébresztve próbálja meg kidomborítani.

CSARODA

The village was mentioned for the first time in the written documents of 1299, as being in the possession of Csarnavodai Family of the Kata kindred. The church, still standing, was most probably already erected at that time. This is one of the few religious buildings in the area that has not undergone radical changes over time, preserving its original windows and doors even today. The frescoes inside and outside the church were discovered in several stages, starting from the 1970's. The latest of the three fresco layers is dated at the middle of the 17th century, when the church was used by Protestant believers, and it consists of floral and vegetal decoration motifs. The earliest fresco layer, dated to the end of the 13th century, was identified on the north and south walls of the nave and it represents portraits of saints. If those on the south wall could not be identified, the images of St. John, Sts. Peter and Paul, Sts. Kosmas and Damian, the Virgin Mary and a scene representing the Holy Family were revealed on the northern side. The fresco of the triumphal arch and of the sanctuary was made during the 14th century and it represents the four Holy Fathers of the Church (Ambrose, Augustine, Jerome and Gregory the Great). The sanctuary depicts the sequence of the 12 apostles, of whom only six could be precisely identi-

fied: Andrew, John, Peter, Thomas, Bartholomew and Simon. The window opened to the eastern wall of the sanctuary preserves, on the side frames, the picture of St. Dorothea and of St. Catherine of Alexandria, and a scene representing Imago Pietatis on the upper side. Quite rarely represented in the wall painting of the medieval churches in the area, the scene depicting Jesus dead usually includes only the uncovered bust of the Saviour coming out above the sarcophagus. Jesus is depicted hands crossed, his head falling to the left side of the viewer, a crown of thorns on his head and the wounds of his passions showed off. The image is of Byzantine origin and it has seen a proliferation among the devotional type representations, starting from the 13th century. Its symbolism reflects the transition from the Christian, deeply theological piety, emphasising the divine side of the Saviour, to the personal devotion of the common people, emphasising the human nature of Jesus and it tries to reveal the dimension of His sacrifice by calling human compassion.

CSARODA. VIR DOLORUM
CSARODA. MAN OF SORROWS

CSARODA.
SF. APOSTOL IOAN, SF. COZMA
ŞI DAMIAN PE PERETELE NAVEI
CSARODA.
JÁNOS APOSTOL, SZENT KOZMA
ÉS DAMJÁN ÁBRÁZOLÁS
A TEMPLOMHÁJÓ FALÁN
Csaroda. St. John the Apostle,
St. Cosmas and Damian
ON THE NAVE'S WALL

CSARODA. SF. ANA CU FECIOARA MARIA ȘI PRUNCUL IISUS (ANA ÎNTREITĂ)
CSARODA. SZENT ANNA, SZÜZ MÁRIA ÉS A GYEREK JÉZUS (METTERCIA)
CSARODA. ST. ANNE WITH VIRGIN MARY AND CHILD (ANNE METTERCIA)

CSARODA. SFINȚI APOSTOLI ÎN SANCTUAR
CSARODA. APOSTOLOK ÁBRÁZOLÁS A SZENTÉLY FALÁN
CSARODA. HOLY APOSTLES IN THE SANCTUARY

CSARODA. SF. GRIGORIE CEL MARE
CSARODA. NAGY SZENT GERGELY
CSARODA. ST. GREGORY THE GREAT

CSARODA. SF. AUGUSTIN
CSARODA. SZENT ÁGOSTON
CSARODA. ST. AUGUSTINE

LASKOD

Prima menționare scrisă a satului datează din anul 1283, când se afla în proprietatea comitelui Bagdai. Datele referitoare la existența unei biserici realizate din piatră, cu o singură navă și fără turn, apar însă abia spre finalul secolului al XV-lea. Transformările din secolul al XIX-lea au adus modificări importante edificiului, distrugând sanctuarul medieval și deschizând ferestre de mari dimensiuni în pereții navei. Fresca din interiorul bisericii a fost descoperită în urma cercetărilor de parament din anii 1990, care au oferit și elemente de datare a edificiului de cult în cea de a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Cele patru straturi de frescă descoperite atunci acoperă o perioadă îndelungată, de la începutul secolului al XIV-lea și până în veacul al XVII-lea. Partea cea mai valoroasă a frescelor o reprezintă stratul cel mai timpuriu, având în prim-plan legenda Sf. Rege Ladislau. Legenda pornește de la lupta de la Chiraleș (1086), dintre armata regelui Ungariei Ladislau I și cumanii, în timpul căreia suveranul maghiar ar fi salvat o fată din mânile cumanului care o răpise. Relatătă de cronicile medievale, povestea este preluată și reprezentată grafic pe pereții a numeroase biserici din țările Bazinului Carpatice. Mesajul acesteia este unul dublu, sugerând atât vitejia regelui devenit sfânt, cât și victoria sa împotriva păganismului. Frescele cuprindând legenda Sf. Ladislau au de obicei patru scene: urmărirea cumanului care își purta „prada de război”, lupta dintre rege și răpitor, tăierea capului cumanului păgân și deznodământul fericit al poveștii, cu regele odihnindu-se în brațele fetei salvate. Din reprezentarea de la Laskod lipsește ultima scenă, înlocuită cu imaginea lui Iisus ca Vir Dolorum. Iconografia celorlalte trei scene urmează canoanele obișnuite ale legendei, diferențindu-se de alte astfel de reprezentări prin locație (peretele sudic al navei, și nu cel nordic) și prin orientare (de la dreapta la stânga). Fresca legendei Sf. Ladislau este parțial suprapusă de un strat mai târziu, reprezentându-

I pe Sf. Pavel alături de un episcop neidentificat. Pe peretele opus al navei, fresca cea mai timpurie a păstrat parțial imaginea luptei Sf. Gheorghe cu balaurul, iar cea realizată în goticul târziu, scene ale Judecății de Apoi. Frescele datând din secolul al XVII-lea, de după Reforma religioasă, cuprind doar elemente decorative.

Datănd din prima parte a secolului al XIV-lea, fresca ce reprezintă legenda Sf. Ladislau devine unul dintre primele astfel de programe iconografice și transformă biserică din Laskod într-un monument de prim rang al zonei.

LASKOD

A falu első írásos említése 1283-ból származik, amikor birtokosa Bagdai főispán volt. Egyhajós, torony nélküli kötempelomról viszont csak a 15. század végéről vannak adataink. A 19. századi bővítések komoly átalakításokat eredményeztek: a szentélyt elbontották és a hajó falain nagyobb méretű ablakokat nyitottak. A freskók az 1990-ben zajló falkutatás során kerültek napvilágra, amik hozzásegítettek a templom építési idejének megállapításához is, ami a 13. század második felére tehető. A három feltárt falfestményréteg hosszú időszakot ölel át, a 14. század elejétől egészen a 17. századig. A falfestmények legkorábbika egyben a legértékesebb is, amelyiknek fő motívuma a Szent László legenda. A legenda eredete az 1086-os kerlési csatára vezethető vissza, ahol Szent László kunok ellen folytatott harca során megmentett egy hajadont, az őt elrabolt kunkogságából. A középkori magyar krónikák témaáról több kárpátmedencei templom falán is ábrázolták. Kettős üzenetet hordoz: egyfelől kiemeli a később szenté avatott király vitézségét, másrészt a pogányság felett aratott győzelmet. A Szent László legendát ábrázoló falfestmények általában négy jelentetből állnak: a „hadi zsákmányával” menekült kunkoldozása,

a király birkózása a rablóval, a pogánynak lefejezése és a törtenet boldog befejezése, a megmentett lány karjaiban pihenő király. A laskodi falfestményről hiányzik a történet utolsó jelenete, ezt a Szenevedő Krisztus (Vir Dolorum) képével pótolják. A legenda három jelenetének képi ábrázolása követi a kánon hagyományait, csak elhelyezése nem szokványos, ugyanis a hajó falának déli oldalán van, nem pedig az északin és a jelenetszor jobbról balra halad. A Szent László legenda ábrázolását bizonyos mértékben takarja egy későbbi falfestmény, amelyiken Szent Pál látható egy azonosítatlan püspök társaságában. A hajó északi falán a legrégebbi ábrázolás Szent György harcát ábrázolja a sárkánnyal, a másik pedig, amelyik a késő gótika idején készült, az Utolsó Ítélet jeleneteit ábrázolja. A reformáció után, a 17. század folyamán készült falfestmények csak díszítőmotívumokat tartalmaznak.

A Szent László legenda ábrázolása a 14. század elejére datálható és egyben az egyik első Szent László ábrázolás, ami a laskodi templomot a vidék elsőrangú műemlékei közé emeli.

LASKOD

The first written certification of the village is dated to 1283 when it was owned by the Bagdai Comes. But data on the existence of a church made of stone, with a single nave and no tower, occur only towards the end of the 15th century. The transformations carried out during the 19th century brought about significant changes, destroying the medieval sanctuary and opening larger windows in the nave walls. The wall-painting inside the church was revealed following the parament investigations performed in the 1990s, which also provided dating elements during the second half of the 13th century. The four-layered wall-paintings discovered cover a long period of time, from the early 14th century until the 17th century.

The earliest layer is the most valuable part of the wall-paintings, with the legend of St. King *Ladislaus* in its foreground.

The legend begins with the battle of *Chiraleş* (1086) between the army of the Hungarian King *Ladislaus I* and the Cumans. It is said that the Hungarian sovereign saved a girl from the hands of the Cuman kidnapper during this battle. Reported by the medieval chronicles, the story is taken over and depicted on the walls of many churches of the Carpathian Basin countries. Its message is a double one, however, suggesting both the bravery of the king who became a Saint but also the victory against paganism. The frescoes with St. *Ladislaus*' legend usually contain four scenes: the pursuit of the pagan Cuman wearing his "pillage", the fight between the king and the kidnapper, the beheading of the Cuman pagan and the happy denouement of the story with the king resting in the arms of the saved girl. The representation of *Laskod* lacks the final scene, replaced with the image of Jesus as *Vir Dolorum*.

The iconography of the other three scenes obeys the already known canons of the legend, being different from other such representations by location (the southern wall of the nave and not the northern one) and orientation (from right to left). The fresco of St. *Ladislaus*' legend is partially overlapped by a later layer, representing St. *Paul* next to an unidentified bishop. On the opposite wall of the nave, the earliest fresco has preserved a partial picture of St. *George* fighting the dragon, and the one made in the late gothic has preserved scenes of the Last Judgement. The frescoes dated to the 17-th century, after the religious reform, contain only decorative elements.

The frescoes representing the legend of Saint *Ladislaus*, dated to the early 14th century, are one of the first iconographic programs of this type, making the Church of *Laskod* a leading monument in the area.

LASKOD. JUDECATA DE APOI. DETALIU
LASKOD. UTOLSÓ ÍTÉLET. RÉSZLET
LASKOD. THE LAST JUDGEMENT. DETAIL

LASKOD. SF. APOSTOL PAVEL ALĂTURI DE UN EPISCOP
LASKOD. PÁL APOSTOL ÉS EGY PÜSPÖK
LASKOD. ST. PAUL THE APOSTLE WITH A BISHOP

LASKOD. LEGENDA SF. LADISLAU. UCIDEREÀ CUMANULUI
LASKOD. SZENT LÁSZLÓ LEGENDA. KUN LEFEJEZÉSE
LASKOD. LEGEND OF ST. LADISLAS. KILLING OF THE CUMAN

LASKOD.
LEGENDA SF. LADISLAU.
FATA RĂPITĂ DE CUMAN
LASKOD.
SZENT LÁSZLÓ LEGENDA.
ÜLDÖZÉS JELENET
LASKOD.
LEGEND OF ST. LADISLAS.
GIRL KIDNAPPED BY THE CUMAN

LÓNYA

Satul Lonya a fost menționat pentru prima dată în documente la începutul secolului al XIII-lea, iar de la finele acelui secol veac a intrat în proprietatea familiei Lonyai. Localitatea avea biserică dedicată Sf. Petru și Pavel în prima parte a secolului al XIV-lea, aşa cum atestă Registrele de decimă papală. Conform cercetărilor recente, edificiul a suferit modificări încă de la începutul secolului al XV-lea, când a fost transformat în stil gotic. În secolele următoare, asupra bisericii s-au operat alte modificări la nivelul ferestrelor și a boltelor gotice, însă planul edificiului a rămas în mare parte identic cu cel medieval. Cercetări de parament desfășurate în mai multe etape începând cu anul 1993 au scos la iveală trei straturi de frescă, cel mai timpuriu datând de la începutul veacului al XIV-lea, iar cel mai târziu de după Reforma religioasă, din secolul al XVII-lea. Straturile suprapuse de frescă acoperă integral pereții interiori ai bisericii și abordează o iconografie extrem de diversificată, uneori greu de identificat din cauza intervențiilor ulterioare care au provocat distrugeri realizărilor picturale. Stratului de frescă cel mai timpuriu îi aparțin reprezentările de pe perețele nordic – Sfânta Fecioară cu Mantie, cel sudic – Sf. Gheorghe în luptă cu Balaurul, de pe arcul de triumf – patru sfinti neidentificați, respectiv din altarul secundar sudic al bisericii. Această din urmă locație cuprinde reprezentarea Sf. Nicolae, a unei sfinte neidentificate și a Sf. Iuliana, o apariție unică în iconografia frescelor bisericești de pe teritoriul fostului regat maghiar medieval. Sf. Iuliana a fost martirizată în 304 în timpul persecuțiilor inițiate de împăratul Diocletian, la vîrstă de abia 12 ani, iar cultul său a cunoscut o extindere importantă mai ales în Spania. În biserică de la Lonya, sfânta nu beneficiază de nici un atribut, identitatea sa putând fi stabilită pe baza inscripției de alături. Fresca sanctuarului este mai târzie, data

realizării acesteia putând fi indicată cu precizie în anul 1413 pe baza unei inscripții. Reprezentările sunt distribuite pe mai multe șiruri orizontale, cel inferior, cu o valoare strict decorativă, fiind format din motive geometrice. Cel de al doilea șir cuprinde reprezentările picturale ale profetilor Vechiului Testament, dintre care doar David și Solomon sunt identificabili. La același nivel cu profetii sunt reprezentați doi laici în vestimentația specifică epocii. Cel de al treilea șir de pictură murală îi reprezintă pe cei 12 apostoli, identificabili doar parțial din cauza distrugerii inscripțiilor. Șirul de apostoli este completat de doi dintre regii sfinți ai Ungariei, Ștefan și Emeric, înănd în măini atributele puterii (mărul și sceptrul). Fresca sanctuarului este completată de imaginea unui Vir Dolorum, flancat de Ioan și Sf. Fecioară, iar cea a arcului de triumf de reprezentarea Sf. Sigismund de Burgundia și a profetului Moise. Stratul de frescă cel mai recent, realizat ulterior Reformei, cuprinde ornamente cu motive florale și vegetale.

LÓNYA

Lónyát a 13. század elején említik először írott források, a század végén pedig már a Lónyai család tulajdonába került. Amint a pápai tizedjegyzékből kiderül, a falunak Szent Péter és Pál tiszteletére felszentelt temploma volt már a 14. század elején. Az újabb kutatások kiderítették, hogy az épületet már a 15. század elején átalakították a gótikus stílusirányzat szerint. A következő évszázadok is hoztak változást a templom megjelenésében, ablakait és gótikus boltíveit átalakították, a középkori épület alaprajza azonban nem sokat változott. Az 1993 óta több ciklusban is végzett falkutatások három falfestményréteget hoztak a felszínre. A legrégebbi a 14. század elején, a legújabb pedig a reformációt követően, a 17. század

folyamán készült. Az egymásra felvitt falfestményrétegek teljesen beborítják a templom belső falait, és igen változatos képi megjelenést követnek, amit esetenként nehéz azonosítani, mert a későbbi beavatkozások néhol tönkretették az előző korszak képeit. A legkésőbbi felfestés a hajó északi falát borítja, és a Köpenyes Máriát ábrázolja, a déli falon Sárkány-ölő Szent György harcát jelenítették meg, a diadalíven pedig négy, azonosítatlan szentet láthatunk. A templom déli mellékoltárán Szent Miklóst ábrázolják egy ismeretlen női szent társaságában, valamint Szent Juliannát, akinek megjelenése egyedinek számít a középkori magyar királyság területén. Szent Julianna 304-ben szenvédett mártíromságot mindössze 12 évesen a Diocletianus császár idején elrendelt keresztenyűldözések nyomán, kultuszra föleg Spanyolország területén terjedt el. A lónyai templomban a szentet minden attribútum nélkül ábrázolják, különösen a mellette lévő felirat ural. A szentély freskója későbbi, készítési ideje pontosan meghatározható az 1413-as évszámot tartalmazó felirata alapján. A képi megjelenések több vízszintes sorba rendeződnek, az alsó, geometriai formákat tartalmaz sornak csak dekoratív szerepe van. A második sor az Ótestamentum prófétáit mutatja be, akik közül a sérülések miatt csak Dávid és Salamon képmását azonosíthatjuk. A próféták sorában két világi személyt is találunk, akiket a kor jellegzetes viseletében ábrázoltak. A falfestmény harmadik sorában a 12 apostol található, ők is csak részben azonosíthatóak a megrongálódott feliratok miatt. Az apostolok sorát kiegészítették Magyarország két szent királyával, Szent Istvánnal és Szent Imrével, akik a hatalom jelképeit, az országalmát és a jogart tartják kezükben. A szentély freskóját a Szenvédő Krisztus képe egészíti ki, Szent János és a Szűzanya között. A diadalíven Burgundiai Szent Zsigmond és Mózes próféta alakja jelenik meg. A legfrissebb freskóréteg a reformáció után készült, ezért csak virág és növényi motívumokat tartalmaz.

LÓNYA

Lonya Village was first mentioned in documents during the early 13th century, becoming the property of *Lonyai* family at the end of the same century. As certified by the Registers of the Papal Tithes, the village used to have a church dedicated to St. Peter and Paul during the first part of the 14th century. According to recent research work, the building underwent modifications from the very beginning of the 15th century, when its style was transformed into a gothic one. The church underwent further changes of the windows and of the Gothic vaults during the following centuries, but the ground-plan of the building remained largely the same as the one of the medieval times. The research works made on the parament, conducted in several stages since 1993, have revealed three layers of wall-paintings, the earliest dated to the beginning of the 14th century and the latest one dated to the 17th century, after the Religious Reform. The superposed layers of wall-painting cover all the interior walls of the church and address a very diverse iconography, sometimes difficult to identify because of the subsequent interventions that have caused damage to the pictorial works. The representations on the north wall - *The Virgin* wearing a mantle, on the southern one - *St. George* fighting the dragon on the triumphal arch- four unidentified saints on the southern secondary altar of the church are all assigned to the earliest of the wall-painting layers. This last location includes the representation of *St. Nicholas*, of an unidentified saint and of *St. Juliana*, a unique occurrence in the religious wall-painting iconography in the former medieval Hungarian kingdom. *St. Juliana* was martyred in the year 304, at the age of 12, during the persecution initiated by *King Diocletian* and her cult has seen a significant expansion, especially in Spain. The Saint does not benefit of any attribute in the church of *Lonya*, its identity being established based on the inscription next to it. The wall-painting of the sanctuary has a later dating; its completion date can be pinpointed in year 1413, based on an inscription. The representations are distributed over several horizontal rows, the lower one, with a purely decorative value, consisting of geometric

motifs. The second row includes pictorial representations of the Old Testament Prophets, of whom only *David* and *Solomon* are identifiable. Two profane persons, dressed in the clothes specific for that age, appear represented at the same level as the prophets. The third row of mural painting depicts the 12 Apostles, only partly identifiable because of the inscriptions destruction. The series of apostles is complemented by two of the Saint Kings of Hungary, *Emeric* and *Stephen*, keeping in their hands the attributes of power (the apple and the scepter). The mural painting of the sanctuary is completed by the image of a *Vir Dolorum*, flanked by *John* and by the *St. Virgin Mary* while the one of the triumphal arch is flanked by the representation of *St. Sigismund of Burgundy* and of the *Prophet Moses*. The most recent layer of wall-painting was made after the Reformation and it includes plant and floral ornaments.

LÓNYA. BOLTA SANCTUARULUI CU FRESCĂ TÂRZIE

LÓNYA. SZENTÉLY BOLTOZATA A LEGKÉSŐBBI FRESKÓRÉTEGREL

LÓNYA. VAULT OF THE SANCTUARY COVERED WITH LATE FRESCO

LÓNYA. INTERIORUL BISERICII REFORMATE
LÓNYA. REFORMÁTUS TEMPLOM BELSEJE
LÓNYA. INTERIOR OF THE CALVINIST CHURCH

LÓNYA. SF. APOSTOL MATEI
LÓNYA. MÁTÉ APOSTOL
LÓNYA. ST. MATHEW THE APOSTLE

LÓNYA. MAICA OCROTITOARE
LÓNYA. KÖPENYES MADONNA
LÓNYA. VIRGIN OF MERCY

LÓNYA.
SF. GHEORGHE OMORÂND
BALAURUL
LÓNYA.
SZENT GYÖRGY HARCA
A SÁRKÁNNYAL
LÓNYA.
ST. GEORGE KILLING
THE DRAGON

LÓNYA. SF. IULIANA
LÓNYA. SZENT JÚLIA
LÓNYA. ST. JULIA

LÓNYA. SF. REGI EMERIC ȘI ȘTEFAN AI UNGARIEI
LÓNYA. SZENT ISTVÁN ÉS IMRE HERCEG
LÓNYA. ST. EMERIC AND STEPHEN OF HUNGARY

NAGYAR

Satul Nagyar este menționat pentru prima dată în documente în 1374, ca proprietate a nobililor Matucusinai. La începutul secolului al XV-lea, într-o perioadă care coincide cu data construcției bisericii, satul este donat familiei Bathori. Ca urmare a transformărilor din secolul al XIX-lea, care urmăreau largirea spațiului de cult, sanctuarul bisericii medievale este distrus, locația și dimensiunile ferestrelor sunt schimbate, din vechiul edificiu de cult păstrându-se până în zilele noastre doar pereții de nord și de sud ai navei. Cercetările de parament la nivelul pereților medivali au scos la iveală două straturi de frescă pe peretele nordic al actualului sanctuar: cel timpuriu se rezumă la reprezentarea a două dintre crucile de sfințire ale bisericii, iar cel suprapus, datat la începutul secolului al XVI-lea, cuprinde ciclul Patimilor lui Iisus. Cele 10 scene ale Patimilor sunt distribuite în două săruri orizontale și încadrăte într-un chenar format din ornamente vegetale. Din păcate, ferestrele realizate în secolul al XIX-lea au străpuns stratul de frescă, distrugând parțial sau chiar total unele scene reconstituibile azi pe baza analogiilor. De la stânga spre dreapta, cele 10 episoade ale Patimilor cuprind Intrarea în Ierusalim, Cina cea de Taină, Rugăciunea din Grădina Ghetsimani, Prinderea lui Iisus, Iisus la Pilat, iar în cel de al doilea sără Prezentarea lui Iisus în fața mulțimii, Drumul Crucii, Răstignirea, Punerea în mormânt a Mântuitorului și Învierea. Dintre aceste scene, Rugăciunea din Grădina Ghetsimani, Drumul Crucii și Învierea au fost total distruse de noile ferestre. Din punct de vedere istoric, ciclul Patimilor redat în biserică din Nagyar prezintă o importanță aparte din perspectiva reprezentărilor vestimentare și ale detaliilor de armament, specifice perioadei realizării frescei (secolele XV-XVI).

NAGYAR

A falut első írásos említése 1374-ből származik, amikor a Matucusai nemesi család birtokában volt. A 15. század elején, amikor a templomot építették, már a Báthori család birtoka. A 19. századi bővítések nyomán a középkori templom szentélye teljesen megsemmisült, az ablakok helye és méretei is megváltoztak. A régi templomból napjainkra csak a hajó északi és déli fala maradt meg. A középkori falak vizsgálata két réteg falfestményt tárt fel a jelenlegi szentély északi falán: a korábbi csak a templom két felszentelési keresztyéből állt, a fölötté levő pedig Krisztus szenvédéseit jelenítette meg. Ezt a 16. század során festették. A szenvédések tizennyolc névnyi motívumkból alkotott keretben, két vízsínt sorban van elhelyezve. Sajnos a 19. században vágott ablakok a freskót is érintették, a jelenetek súlyosan sérültek, helyenként teljesen, másolat csakis töredékeikben, így ezeket ma már csak analógiák alapján rekonstruálhatjuk. A képek balról jobbra sorakoznak, a Szenvédések 10 jelenete a következő: Bevonulás Jeruzsálembe, Az utolsó vacsora, Ima a Getsemáne-kertben, Jézus elfogatása, Jézus Pilátus előtt, a második sorban: Jézus bemutatása a sokaságnak, A keresztet vivő Jézus, A keresztre feszítés, A Megváltó sírba tétele és A feltámadás. Ezek közül az Ima a Getsemáne-kertben, A keresztet vivő Jézus és A feltámadás jelenete teljesen megsemmisült az új ablakok nyitása miatt. Történelmi szempontból a nagyari templomban lévő Krisztus szenvédéseit bemutató falfestménynek külön jelentőséget ad az a tény, hogy 15-16. századi öltözékek és a fegyverek is megjelennek rajta.

NAGYAR

Nagyár Village was mentioned for the first time in documents in the year 1374, as the property of the *Matucusinai* noble family. The village was donated to *Bathori* Family at the beginning of the 15th century, during a period that coincides with the church construction. The sanctuary of the medieval church was destroyed on the occasion of the transformations performed during the 19th century for broadening the worship area. The location and the size of the windows were also changed, only the north and south walls of the nave being preserved until today. Research conducted on the parament of the medieval walls have revealed two layers of wall-painting on the north wall of the existing sanctuary: the early one is limited to the representation of two of the church consecration crosses, while the superposed one, dated in the early 16th century, includes the Passions of Christ cycle. The 10 scenes of the Passions are distributed in two horizontal rows and surrounded by a frame consisting of vegetal ornaments. Unfortunately, the windows made during the 19th century penetrated the fresco layer, destroying partially or even totally some scenes that nowadays can be reconstructed only according to analogies. The 10 episodes of the Passions include, in a left-to-right-order, the *Entry into Jerusalem*, the *Last Supper*, *Praying in the Garden of Gethsemane*, the *Capturing of Christ* and *Christ to Pilate* and, in the second row, *Christ Occurring to the Crowd*, the *Path to the Crucifixion*, the *Crucifixion*, the *Entombment of Christ* and the *Resurrection*. Of these, the scenes of the *Praying in the Garden of Gethsemane*, the *Path to the Crucifixion*, the *Crucifixion* were totally destroyed by the new windows. Historically, the Passions' cycle depicted in the Church of Nagyar is of a special importance in terms of detailed clothing and weapons representations, specific to the time of fresco painting (15th – 16th centuries).

NAGYAR. INTRAREA DOMNULUI ÎN IERUSALIM
NAGYAR. BEVONULÁS JERUZSÁLEMBE
NAGYAR. THE ENTRY OF CHRIST INTO JERUSALEM

NAGYAR. CINA CEA DE TAINĂ
NAGYAR. AZ UTOLSÓ VACSORA
NAGYAR. THE LAST SUPPER

OFEHERTO

Satul este menționat pentru prima dată în documente în anul 1222, iar biserică sa cu mai bine de un secol mai târziu, în Registrile de decimă papală. Edificiul de cult medieval închinat Sf. Margareta a fost probabil construit prin contribuția nobililor Bathori, care devin proprietari satului în anul 1326. Cele mai importante transformări arhitecturale suferite de biserică au survenit ca urmare a trecerii enoriașilor la Reforma religioasă și datează, conform inscripției, din anul 1641. O nouă serie de modificări de structură are loc în prima parte a secolului al XVIII-lea, când edificiul este înapoiat credincioșilor romano-catolici. Existența frescelor pe pereții bisericii a fost semnalată încă din 1933, iar cercetări de parament amănunțite au avut loc în mai multe etape, în anii 1953, 1972 și 2000. Stratul cel mai timpuriu de frescă, datând din primele decenii ale secolului al XV-lea, se concentrează pe pereții navei și pe arcul de triumf, în sanctuar păstrându-se doar două cruci de consacratie și o parte mică din imaginea a doi sfinti. Din compoziția reprezentându-l pe Sf. Gheorghe omorând balaurul, care acoperea în vechime aproape întreg peretele nordic al navei, se păstrează Balaurul și ajutoarele sale (un șarpe și o broască, privite ca animale satanice), prințesa și calul salvatorului, imaginea Sf. Gheorghe fiind distrusă în totalitate de intervențiile ulterioare. Pe arcul de triumf și continuând pe pereții navei sunt reprezentate scene biblice din viața Mântuitorului, între care se remarcă ciclul Patimilor, partial păstrat, intercalat cu imagini ale mai multor sfinti. Sf. Clara din Assisi, identificată doar aproximativ la Ofeherto, este unul dintre primii adepti ai regulii Sf. Francisc, fondatorul ordinului franciscan. Inspirată de mentorul său, a pus bazele ordinului Clariselor, devenind prima femeie din istorie care a redactat o regulă monastică. Sf. Margareta din Antiohia, reprezentată pe arcul de triumf al bisericii, a fost fiica unui preot păgân din secolul al IV-lea. Convertită la creștinism, aceasta a refuzat să-și schimbe opțiunea

chiar și în urma numeroaselor torturi la care a fost supusă. Este de obicei reprezentată alături de diavol în forma unui balaur, de care legenda spune că a scăpat vie făcându-și semnul crucii. Alături de Sf. Margareta este redată imaginea Sf. Ecaterina din Alexandria, martirizată în timpul persecuțiilor împotriva creștinilor de la începutul secolului al IV-lea. Atributul său este de cele mai multe ori roata, instrumentul martirului, despre care se spune că a fost distrusă de puterea sfintei care a murit în cele din urmă decapitată. Ultima reprezentare identificată este cea a Sf. Elisabeta a Ungariei, fiica regelui maghiar Andrei II. Căsătorită în Germania și rămasă văduvă la doar 20 de ani, Sf. Elisabeta și-a dedicat puținii ani rămași din viață (moare la doar 24 de ani) construcției de spitale și îngrijirii celor sărmani. După sanctificare, a devenit, pentru întreaga Europă Centrală, simbolul carității. La Ofeherto, sfânta este redată pictural alături de una dintre servitoarele sale, hrănind un bolnav de lepră. Reprezentarea cea mai reușită este aceea a Arhanghelului Mihail, care ține în mâini o balanță măsurând calitatea sufletelor umane. Sufletul păcătos, simbolizat de o figură umană grotescă, atârnă greu în balanță, neputând fi contrabalansat de sufletul virtuos, o figură umană în rugăciune, a cărei greutate diavolul încearcă să o sporească prin atârnarea unei pietre de moară.

ÓFEHÉRTÓ

A falut először 1222-ben emlílik az írott források, a templomát pedig jó egy évszázaddal később a pápai tizedjegyzéken. A középkori templom védőszentje Szent Margit volt, és valószínűleg a Báthori család támogatásával épült, amely 1326-ban válik a falu birtokosaivá. A templom a legnagyobb átalakításokat akkor szennedte el, amikor a hívek áttértek a református vallásra, egy felirat szerint 1641-ben. A 18. század első felében, amikor visszakerül a római katolikus hívek tulaj-

donába újabb szerkezeti átalakításokon meggy át. A falképeket már 1933-ban jeleztek, falkutatásra többször, így 1953-ban, 1972-ben és 2000-ben is sor került. A falfestmény legkorábbi rétege a 15. század első évtizedeiből származik, és a hajó falaira és a diadalívre koncentrálódik, a szentély falán mindenossze két felajánlási kereszt és két szent ábrázolásának egy-egy kicsi részlete maradt fenn. A sárkányolt Szent Györgyöt ábrázoló jelenetből, ami hajdan befedhette a hajó teljes északi falát, ma a sárkány a segítőivel (egy kígyóval és egy békával, amit a Sátán állatainak tartottak), a hercegkisasszonny és a szabadító lova látható. Szent György képe teljesen megsemmisült a későbbi beavatkozások során. A Megváltó életét bemutató bibliai jelenetek vannak a diadaliven és folytatónak a hajó falán is, amelyek közül kiemelkedik a részlegesen fennmaradt Krisztus szenvédéseit ábrázoló sorozat. A jelenetek közé szentek képeit festették. Assisi Szent Klárát, Szent Ferencnek, a ferences rend alapítójának és tanításainak egyik első követőjét Ófehértón nem teljes bizonyossággal lehet beazonosítani. Tanítójá nyomokain haladva, megalapította a klarissák rendjét, a történelem folyamán ó volt az első nő, aki megalkotott egy kolostori szabályzatot. A diadaliven ábrázolt Antiochiai Szent Margit egy pogány pap lánya volt a 4. században, aki keresztenyé lett, és választása mellett a kínzások ellenére is kitartott. Általában egy sárkány képében megjelenő ördög mellett ábrázolják, amelyiktől a legenda szerint a keresztfelmutatásával szabadult meg. Szent Margit mellett Alexandriai Szent Katalin képe is feltűnik, aki a 4. században a keresztyén üldözések idején szenvédett mártírhálált. Általában kerékkel ábrázolják, mint mártíriuma eszközével, ami a legenda szerint kettétört a Szent erejétől, ezért végül lefejezték. Az utolsó kép II. Endre magyar király lányát, Árpádházi Szent Erzsébetet ábrázolja. Németországba adták férjhez de alig 20 évesen özvegy marad, hátralévő rövid életét (24 éves korában hal meg) kórházak építésének és a szegények gyámlolitásának szenteli. Szentté avatását követően Közép-Európa szerte a jótékonyúság szimbóluma lett. Az ófehértói festményen Szent Erzsébetet

egyik szolgálója társaságában ábrázolják, amint egy leprást etet. A legsikeresebb megjelenítés Szent Mihály arkangyal ábrázolása, aki kezébe mérleget tartva az emberi lelkek erényeit vizsgálja. A bűnös lelket groteszk figurával ábrázolják, amelyik mélyen lehúzza a mérleget, és az erényes lélek nem képes azt kiegyenlíteni, annak ellenére, hogy az imádkozó emberi alak súlyát az ördög, malomkő rákasztásával megpróbálja meg-növelni.

OFEHERTO

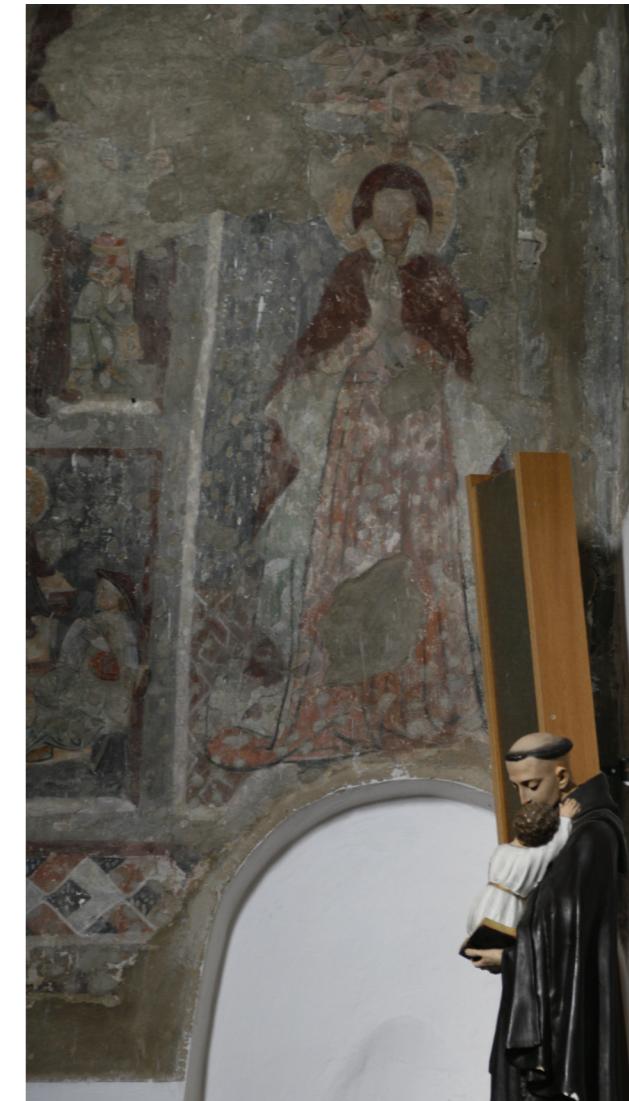
The village was mentioned for the first time in the written sources in 1222 but the Church of *Ofeherto* was attested in the Registers of the papal tithes more than a century later. The medieval religious edifice dedicated to St. Margaret was probably built with the contribution of the *Bathori* nobles, who became owners of the village in 1326. The major architectural changes of the church occurred because of the transition to the Religious Reform dated, according to the inscription, to the year 1641. A new series of changes in the structure were made during the first part of the 18th century, when the building was returned to the Roman Catholics. The existence of frescoes on the church walls was reported in 1933, and detailed parament research works took place in several stages, during the years 1953, 1972 and 2000.

The earliest layer of fresco, dating from the first decades of the 15th century, focuses on the nave walls and on the triumphal arch, the sanctuary preserving only two crosses of consecration and a small part of the image of two saints. The composition depicting St. George Killing the Dragon, which used to cover almost the entire north wall of the nave during old times, preserves the Dragon and its helpers (a snake and a frog, represented as satanic animals), the princess and the

rescuer's horse, the image of St. George being completely destroyed by the subsequent interventions. The triumphal arch and the nave walls contain representations of biblical scenes from the Saviour's life, among which stands the *Passions of Christ*, partially preserved, interpolated with images of several saints. St. Clare of Assisi, identified only approximately at *Ofeherto*, is one of the first followers of the rule of St. Francis, founder of the Franciscan Order. Inspired by her mentor, she founded the *Order of the Clares*, becoming the first woman in history who wrote a monastic rule. St. Margaret of Antioch, represented on the triumphal arch of the church, was the daughter of a pagan priest of the 4th century. Converted to Christianity, she refused to change her option, despite of being subjected to a lot of torture. She is usually present next to the devil, represented in the shape of a dragon. Legends say that she escaped from the devil by making the cross sign. St. Margaret is represented alongside St. Catherine of Alexandria, martyred during the persecutions against Christians from the early 4th century. The wheel, as instrument of martyrdom, is most of the times her attribute, which is said to have been destroyed through the power of the Saint, which finally died beheaded. The last representation identified is that of St. Elizabeth of Hungary, daughter of the Hungarian King Andrew II. Married in Germany and widow at the age of 20, St. Elizabeth devoted her remaining few years of life (she died at the young age of 24) to building hospitals and caring for the poor. After sanctification, she became, for the whole Central Europe, the symbol of charity. In the Church of *Ofeherto*, the Saint is painted next to one of her maids, feeding a patient sick with leprosy. The most successful representation is that of the Archangel Michael, who is keeping a scale that measures the quality of the human souls in his hands. The sinful soul, symbolized by a grotesque human figure, is heavily hung in the balance. The virtuous soul, represented by a human figure in a prayer, is unable to counterbalance the scale as the devil attempts to increase its weight by hanging a stone mill.

ÓFEHÉRTÓ. SF. ELISABETA DE UNGARIA
ÓFEHÉRTÓ. ÁRPÁDHÁZI SZENT ERZSÉBET
ÓFEHÉRTÓ. ST. ELISABETH OF HUNGARY

ÓFEHÉRTÓ. SF. CLARA DE ASSISI (?)
ÓFEHÉRTÓ. ASSISI SZENT KLÁRA (?)
ÓFEHÉRTÓ. ST. CLARE OF ASSISI (?)

ÓFEHÉRTÓ. SF. GHEORGHE OMORÂND BALAURUL.
ANIMALELE SATANICE ÎN SLUJBA RÄULUI
ÓFEHÉRTÓ. SZENT GyÖRGY HARCA A SÁRKÁNNYAL.
A GONOSZ KÜZDELMÉT SEGÍTÖ ÁLLATOK
ÓFEHÉRTÓ. ST. GEORGE KILLING THE DRAGON.
SATANIC ANIMALS HELPING THE EVIL

ÓFEHÉRTÓ. IISUS ÎN TEMPLU LA 12 ANI
ÓFEHÉRTÓ. 12 ÉVES JÉZUS A TEMPLOMBAN
ÓFEHÉRTÓ. JESUS IN THE TEMPLE AT AGE TWELVE

ÓFEHÉRTÓ. SF. MARGARETA DE ANTIOCHIA. DETALIU
ÓFEHÉRTÓ. ANTIÓCHIAI SZENT MARGIT. RÉSZLET
ÓFEHÉRTÓ. ST. MARGARET OF ANTIOCH. DETAIL

TARPA

Existența satului Tarpa este atestată documentar în anul 1299, iar a bisericii cu hramul Sf. Andrei la puține decenii după aceea, în Registrul de decimă papală. Edificiul de cult a suferit modificări radicale pe parcursul secolului al XVIII-lea, când a fost lărgit spre est cu prețul distrugerii sanctuarului, ferestrele au fost la rândul lor redimensionate, iar pe fațada vestică s-a adăugat turnul vizibil astăzi. Din biserică medievală s-au păstrat astfel doar o parte a peretelui navei și portalurile intrărilor de pe latura de vest și sud. Cercetarea care a scos la iveală, pe peretele nordic al navei, fresca datând de la începutul secolului al XV-lea s-au desfășurat în mai multe etape, începând din 1981. Compoziția iconografică cuprinde trei scene încadrate individual într-un chenar ornamentat cu motive geometrice. Cea mai mare și în același timp cea mai reușită scenă iconografică din biserică este imaginea Sf. Gheorghe omorând Balaurul. Legenda Sf. Gheorghe, martir din vremea împăratului Diocletian, pătrunde în Europa prin intermediul cruciaților, în secolul al XI-lea, și este rapid preluată în arta ecclastică, păstrându-se ca un motiv iconografic important mai ales în biserică de rit oriental. Povestea se petrece într-un oraș din Libya, terorizat de apariția unui balaur care solicita periodic sacrificii umane din partea locuitorilor. În momentul în care următoarea victimă a balaurului este desemnată prin tragere la sorti în persoana fiicei celei mai mici a regelui local, în zonă își face apariția Sf. Gheorghe, care nu ezită să se angajeze în luptă cu Balaurul pentru salvarea prințesei. Ieșind învingător, sfântul refuză orice recompensă lumească și îi determină în schimb pe toți locuitorii să îmbrățișeze creștinismul. Lupta Sf. Gheorghe cu Balaurul simbolizează astfel conflictul dintre Bine și Rău, în sprijinul Creștinism și Păgânism, victoria celui dintâi, precum și obligația celor puternici de a-i proteja pe cei neajutorați, privită ca o virtute aleasă. Legenda Sf. Gheorghe de la Tarpa cuprinde toate elementele specifice

acestui gen de reprezentare – Sf. Gheorghe așezat pe un cal ridicat pe picioarele din spate, balaurul și puii acestuia, prințesa rugându-se în apropierea celor doi adversari, părinții fetei care privesc lupta din depărtare. Mai neobișnuită este mâna divină, care ieșe din cer și binecuvântează sfântul, venindu-i astfel în ajutor. Cea de a doua scenă, cu dimensiunile cele mai reduse, reprezintă Răstignirea Domnului, iar cea de a treia cuprinde imaginea Sf. Mihail, ingerul creștin al morții, tînând într-o mâna sabia și în cealaltă balanță care măsoară virtuțile și păcatele fiecărui suflet uman. Atât Sf. Gheorghe, cât și Sf. Mihail poartă veșmintă și arme din epoca realizării frescei.

TARPA

Îrott forrás Tarpát 1299-ben említi először, Szent András tiszteletére felszentelt temploma pedig néhány évtized múltán fel a pápai tizedjegyzékben. Az egyházi épületet a 18. században gyökeresen átalakították, amikor keleti oldalát a szentély felaldozásával kibővítették, ablakait újra méretezték, nyugati oldalához pedig hozzácsatolták a ma is álló tornyon. A középkori templomból csak a hajófal egy része, valamint a nyugati és déli bejárat maradt meg. 1981-től kezdődően több fázisban falkutatásokat végeztek az épületen, így került felszínre a hajó északi falán megőrzött 15. századi freskó. A falkép három jelenetet ábrázol mindegyiket külön-külön, geometriai formákkal díszített keretbe helyezve. A legnagyobb méretű és ugyanakkor a legsikerűebb jeleneten Szent György látható amint megöl a sárkányt. A Diocletianus császár idejében már titromságot szenvendő Szent György legendája a keresztes lovagok közvetítésével jutott el Európába, a 11. század folyamán, ikonograficai megjelenítését pedig gyorsan átvette az elsősorban keleti rítusú vallások egyházi művészete. A legenda helyszíne egy libiai város, amit rettegésben tart egy sárkány, újabb és újabb emberi áldozatokat követelve. Amikor a sorhúzással

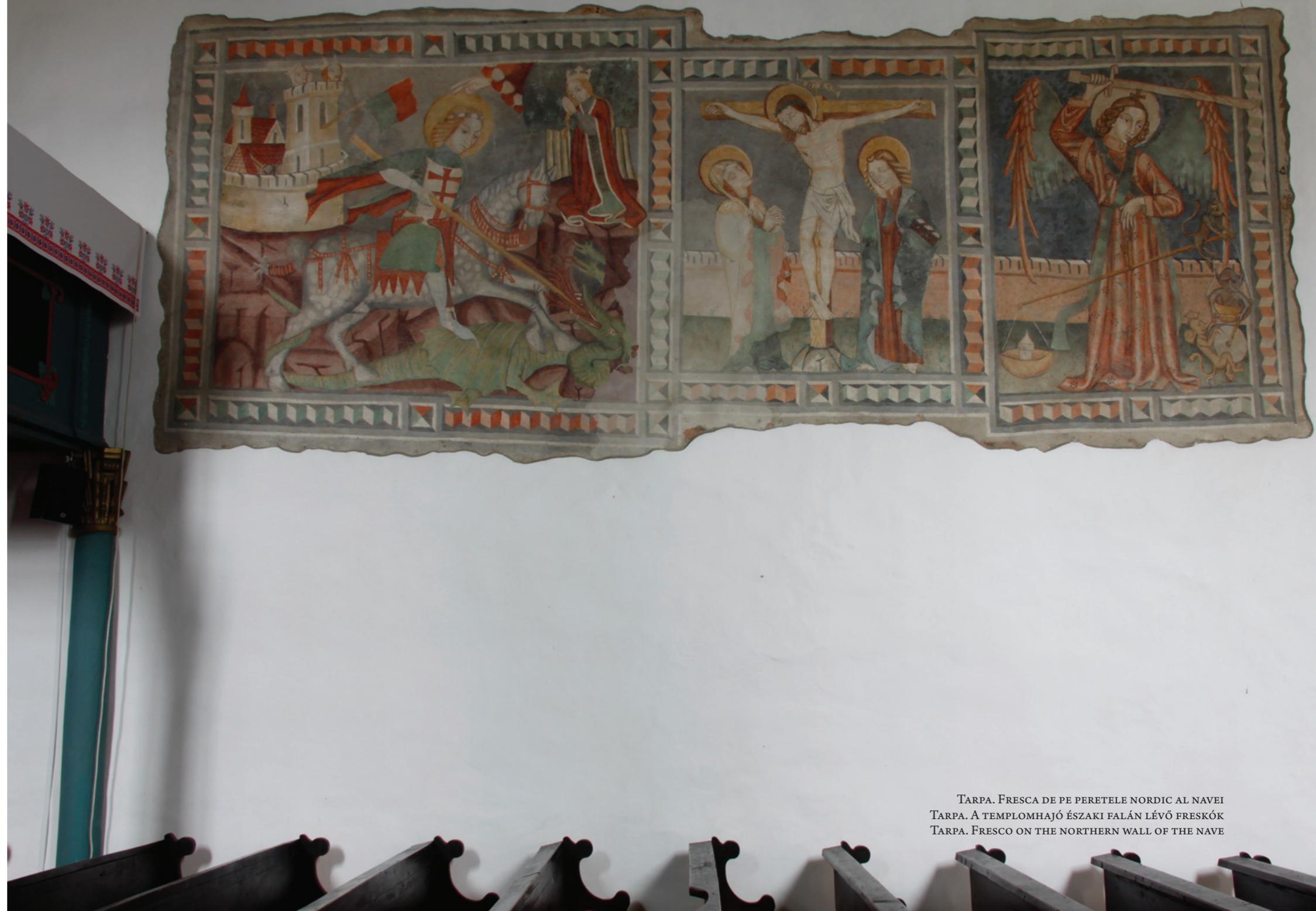
kijelölt következő áldozat épp a király legkisebb lánya, megjelenik Szent György, és a hercegkisasszonyságmentéséért, bátran szembeszáll a sárkánnyal. A szent győzedelmeskedik, és visszautasítva minden világi jutalmat, arra ösztönzi a város pogány lakosait, hogy felkarolják a keresztenységet. Szent György harca a sárkánnyal a Jó és a Rossz szembenállását fejezi ki, jelen esetben a Keresztenység harcát a Pogányság ellen. Az első győzelme, akárcsak az erősebb kötelezettsége a gyengébb védelmére, erénynek tekinthető. A tarpai Szent György legenda a képi megjelenítés minden sajátosságát tartalmazza – mellső lábaival ágaskodó lovón ülő Szent György, a sárkány a fiaival, a két bajvívó közelében imádkozó hercegkisasszonys, a lány szülei, amint távolból figyelik a harcot. Szokatlan jelenet viszont az égből lenyűlő isteni kéz, amely megáldja a szent lovagot és segítségére siet. A második, méreteiben kisebb jelenet Jézus keresztre feszítését ábrázolja, a harmadik pedig Szent Mihályt, a halál kereszteny angyalát, aki egyik kezében szablyát tart, a másikban pedig mérleget, amin minden emberi lélek erényeit és bűneit méri. Szent György és Szent Mihály a kornak megfelelő öltözéket és fegyvereket visel.

TARPA

The existence of Tarpa Village was attested in 1299 and the Church of Tarpa, dedicated to St. Andrew, was attested in the Register of the papal tithes a few decades afterwards. The building of worship underwent radical alterations during the 18th century, when it was extended to the east at the cost of destroying the sanctuary. The windows were resized and the tower visible today was added on the western facade. Thus, the medieval church preserves only a part of the nave wall and the porches of the entries on the west and south sides. The research that revealed the early 15th century fresco on the north wall of the nave was conducted in several stages, starting as

early as 1981. The iconographic composition comprises three stages, each framed individually into a box decorated with geometric motifs. The largest and, at the same time, the best iconographic stage of the church is that of *St. George Killing the Dragon*. The legend of *St. George*, martyr from the times of the Emperor *Diocletian*, enters Europe through the Crusaders, during the eleventh century, and it is quickly taken over in the ecclesiastical art, maintaining its status of important iconographic motif mainly in the churches of oriental rite. The story took place in a city of Libya, terrorized by the appearance of a dragon that asked regularly for human sacrifices from the inhabitants. When the lot fell on the local king's youngest daughter to be the next victim of the dragon, *St. George* made his appearance and did not hesitate to fight against the dragon in order to save the princess. Being victorious, the Saint refused any earthly reward, determining, in return, all the pagan inhabitants of the city to embrace Christianity.

Thus, *St. George Fighting the Dragon* symbolizes the conflict between the Good and the Evil, in this case between Christianity and Paganism, the victory of the former as well as the obligation of the strong ones to protect the helpless ones, being regarded as an important virtue. *St. George's Legend* represented at Tarpa includes all the elements specific to this kind of representation - *St. George* riding a horse standing on its hind legs, the dragon and its baby dragons, the princess praying near the two opponents, the girl's parents watching the fight at a distance. The unusual element is the divine hand that comes from heaven and blesses the Saint, thus helping him. The second stage, the smallest sized one, represents the *Crucifixion of Christ* and the third one represents *St. Michael*, the Christian angel of death, keeping his sword in one hand and the balance measuring the virtues and sins of each human soul in the other hand. Both *St. George* and *St. Michael* wear clothes and weapons typical to the times when the fresco was painted.

TARPA. FRESCA DE PE PERETELE NORDIC AL NAVEI
TARPA. A TEMPLOMHAJÓ ÉSZAKI FALÁN LÉVŐ FRESKÓK
TARPA. FRESCO ON THE NORTHERN WALL OF THE NAVE

TARPA. RĂSTIGNIREA
TARPA. KERESZTREFESZÍTÉS
TARPA. CRUCIFIXION